
Ragni Hege Kitterød

10.2 Uformell omsorg for eldre og funksjonshemmede

Hva er uformell omsorg?

Mange eldre og funksjonshemmede har behov for hjelp og pleie for å kunne klare seg i det daglige. Noen har så stort behov for hjelp at de bor i institusjon. Mange hjemmeboende er avhengige av hjelp for å kunne klare seg i egen husholdning. Hjelpen kan de få fra det offentlige, fra frivillige organisasjoner, fra kommersielle private tilbud og som uformell omsorg fra ektefelle, familie, naboer og venner. Uformell omsorg er vanligvis ubetalt, men kan også gis mot en viss økonomisk godtgjørelse. Det kan både dreie seg om omsorg fra en person som den gamle eller funksjonshemmede bor sammen med, for eksempel fra ektefelle, og fra personer utenfor husholdningen. Hjelpen kan omfatte så vel tilsyn, pleie og hjelp til personlig stell, som hjelp til husarbeid og andre praktiske gjøremål.

Uformell omsorg er vanskelig å måle

Flere undersøkelser har vist at det gis mye uformell omsorg til gamle og funksjonshemmede (Lingsom 1985 og 1991, Brevik 1990). Det er likevel vanskelig å avgjøre hvor stor betydning og hvor stort omfang denne typen omsorg har sammenliknet med den offentlige omsorgen og annen privat omsorg.

For det første kan vi ikke skille klart mellom offentlig og privat omsorg. Vi finner atskillige blandingsformer. Mange mottar hjelp både fra offentlige og private kilder, og én og samme ytelse kan ha både offentlige og private innslag. Omsorg for pårørende kan gi grunnlag for offentlig omsorgslønn, og pårørende er ofte bindeledd mellom hjelpetrengende og det offentlige hjelpeapparatet. Også mellom ulike private ytelser kan det være glidende overganger: Det kan være uklare grenser mellom organisasjonsarbeid og mer nettverksbasert omsorg i nærmiljøet, og en del ytere av uformell omsorg får betaling fra mottaker. For det andre vil det også være en glidende overgang mellom hjelp og pleie som er nødvendig for at den gamle eller funksjonshemmede skal kunne bo hjemme, og en mer ordinær utveksling av tjenester som ikke trenger å bunne i noe hjelpebehov på grunn av alder eller uførhet. For det tredje kan mange selvhjulpne eldre eller funksjonshemmede ha støttepersoner som de holder jevnlig kontakt med og kan få hjelp av hvis det oppstår problemer (Romøren 1992). Slik omsorgsinnsats har stor betydning selv om omfanget målt i tid er lite.

Det bildet som gis av omfanget og fordelingen av den uformelle omsorgen vil altså variere etter hvor vidt eller snevert omsorgsbegrepet defineres og oppfattes. Det vil også variere med hvordan man avgrenser grup-

pen av omsorgsmottakere og hvordan man ellers registrerer omsorgsarbeidet.

Den uformelle omsorgen er betydelig

Tidsnyttingsundersøkelsen 1990 (se tekststramme) tyder på at den uformelle omsorgen for gamle, syke og funksjonshemmede gitt av voksne 16-79 år utgjør om lag 118 000 årsverk. Dette er nesten seks ganger mer enn det som utføres i de offentlige hjemmetjenestene, og nesten dobbelt så mye som i alle offentlige omsorgstjenester for eldre og

funksjonshemmede (inkludert institusjonstjenestene).

Det utføres også uformell omsorg av eldre 80 år og over, og av barn og unge under 16 år som ikke er regnet med i disse tallene.

Helseundersøkelsen 1985 (se tekststramme) tyder på at den uformelle omsorgen som eldre 67 år og over mottar fra personer i og utenfor husholdningen, tilsvarer omtrent 49 000 årsverk. Dette er nesten like mange årsverk som utføres i den offentlige institusjonsomsorgen og de offentlige hjemmetjenestene for eldre i samme aldersgruppe.

Ulike måter å måle omsorg på

I innledningsintervjuene til **Tidsnyttingsundersøkelsene 1980 og 1990** kartlegges hvor mye omsorg som gis til gamle, syke og uføre i og utenfor husholdningen. Innholdet i omsorgen varierer noe etter hvorvidt det dreier seg om omsorg for personer i egen husholdning (husholdningsomsorg) eller omsorg for personer utenfor husholdningen. I det første tilfellet kartlegges tid brukt til regelmessig tilsyn, stell og pleie av hjelpetrequende. Vanlig husarbeid holdes utenfor, selv om dette også kommer den hjelpetrequende til gode. Pleie ved kortvarig sykdom regnes ikke med. Når den hjelpetrequende ikke tilhører husholdningen, regnes også praktisk hjelp (bl.a. vanlig husarbeid, reparasjoner, transport o.l.), men ikke tilsyn som omsorg.

I dette tilfellet er referanseperioden siste fire uker. Det er ikke noe krav at omsorgen skal gis regelmessig. Måten spørsmålene i undersøkelsen er stilt på, utelukker ikke at omsorg gitt i regi av frivillige organisasjoner kan bli registrert som uformell omsorg.

I 1980 omfattet utvalget personer 16-74 år. I 1990 var øvre aldersgrense 79 år. Dette innebærer at mye omsorg eldre ektefeller imellom ikke blir registrert.

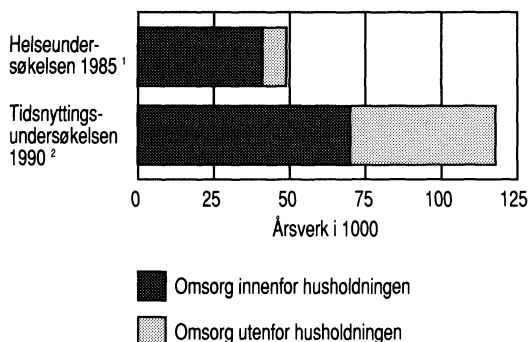
Helseundersøkelsen 1985 viser hvor mye uformell omsorg folk mottar fra personer i og utenfor egen husholdning, samt andel som

mottar hjemmebasert offentlig hjelp. Eldre med sykdom, skade eller funksjonshemming ble spurt om de vanligvis mottok ekstra omsorg som hjelp til daglige gjøremål, stell eller tilsyn fra andre i husholdningen og om de mottok hjelp utenfra til pleie eller husarbeid i løpet av de siste to ukene. Spørsmålene om husholdningsomsorg utelukker altså vanlig husarbeid og utveksling av hjelp mellom ektefeller og er ment å måle omsorgsarbeid som ville nødvendiggjøre offentlig engasjement hvis det ikke ble utført. Når det gjelder omsorg mottatt fra personer utenfor husholdningen, inngår vanlig husarbeid som en del av omsorgen. Dette er altså parallelt til praksis i tidsnyttingsundersøkelsene. Utvalget til helseundersøkelsen hadde ingen øvre aldersgrense.

Gjennom en del spørsmål til et tilleggsutvalg til **Levekårsundersøkelsen 1987** kartla man hjemmeboende eldre behov for og tilgang til hjelp med en del konkrete praktiske gjøremål (personlig stell, matlaging, tøyvask, rengjøring, innkjøp, transport og vedlikeholdsarbeid). Spørsmålene omfatter bare hjelp til et utvalg viktige gjøremål fra personer utenfor husholdningen. De gir derfor ikke noe uttømmende bilde av den hjemmebaserte eldreomsorgen. Referanseperioden er siste 12 måneder. Heller ikke i denne undersøkelsen var det noen øvre aldersgrense.

Figur 1

Omfanget av uformell omsorg for eldre og funksjonshemmede. Årsverk

¹ Omsorg mottatt av eldre med sykdom, skade eller funksjonshemming

² Omsorg gitt til alle eldre og funksjonshemmede av personer 16-79 år

Kilder: Tidsnyttingsundersøkelsen 1990, Brevik 1990 og Helseundersøkelsen 1985

En undersøkelse tyder altså på at omfanget av den private uformelle omsorgen er omtrent dobbelt så stort som omfanget av den offentlige omsorgen. En annen undersøkelse tyder på at det er omtrent like stort. Forskjellene henger blant annet sammen med at helseundersøkelsen bare registrerer den omsorgen eldre med sykdom, skade eller funksjonshemming mottar, mens tidsnyttingsundersøkelsen registrerer alt uformelt omsorgsarbeid gitt av voksne i alderen 16-79 år, også omsorg for relativt friske og selvhjulpne eldre og for yngre og middelaldrende funksjonshemmede. Vel så viktig er det antakelig at helseundersøkelsen ikke registrerer alle de former for hjelp som registreres i tidsnyttingsundersøkelsen. Praktisk hjelp som for eksempel reparasjoner eller transport regnes ikke med i helseundersøkelsen, men telles med i tidsnyttingsundersøkelsen, så sant hjelpen går til en person utenfor egen husholdning. Hjelper man personer utenfor egen husholdning med husarbeid,

registreres det i begge undersøkelser. Når det gjelder hjelp til personer i egen husholdning, er det i begge undersøkelsene bare personlig stell, tilsyn og pleie som blir registrert som omsorgsarbeid.

Det er også en annen, kanskje like viktig forskjell mellom de to undersøkelsene: I tidsnyttingsundersøkelsen er det omsorgsgiverne som gir opplysningene, i helseundersøkelsen er det omsorgsmottakerne. Vi kan ikke se bort fra at en del av det givene opplever som omsorgsarbeid, oppfattes som sosialt samvær av mottakeren. Dette understreker hvor usikre anslagene over omfanget av det uformelle omsorgsarbeidet er.

Mer omsorg i enn mellom husholdninger, ...

Det tyngste og mest arbeidskrevende uformelle pleie- og omsorgsarbeidet utføres av personer som den hjelpetrequende bor sammen med. Tidsnyttingsundersøkelsen 1990 viser at om lag 60 prosent av all uformell omsorg gitt av voksne i 1990, gikk til personer i egen husholdning (figur 1). Helseundersøkelsen viser at hele 84 prosent av omsorgen som skrøpelige eldre mottok i 1985, ble gitt av personer som de eldre bor sammen med (figur 1). Det er som nevnt sannsynlig at omsorgen fra personer utenfor husholdningen er noe underrapportert i denne undersøkelsen. Vi vet fra andre kilder at også relativt friske og selvhjulpne eldre mottar mye hjelp og omsorg fra barn og andre pårørende utenfor egen husholdning (se figur 5). Det står likevel fast at hovedtyngden av den uformelle omsorgen for eldre med nedsatt helse kommer fra personer i de eldres egen husholdning.

... men flest involvert i omsorgen mellom husholdninger

Det uformelle omsorgsarbeidet er sammensatt av små og store bidrag fra mange om-

sorgsytere. I alt én av fem voksne i alderen 16-79 år, eller nærmere 650 000 personer gav i 1990 uformell omsorg til personer i eller utenfor egen husholdning. Selv om omsorgen for personer i egen husholdning målt i tid er atskillig mer omfattende enn omsorgen for personer utenfor egen husholdning, involverer den langt færre personer. Mens bare 3 prosent av alle voksne 16-79 år gav hjelp eller pleie til hjelpetrequende i egen husholdning, var hele 18 prosent engasjert i uformelt omsorgsarbeid ellers. I gjennomsnitt brukte hver av oss vel fem timer pr. måned til uformell omsorg i 1990. Av dette gikk hver måned om lag tre timer til hjelpetrequende i egen husholdning, og om lag to timer til personer utenfor egen husholdning (Tidsnyttingsundersøkelsen 1990). Omsorgen for personer i egen husholdning involverer altså forholdsvis få voksne som hver yter en betydelig innsats, mens omsorgen mellom husholdninger er basert på små bidrag fra mange personer.

Den uformelle omsorgen som gis til personer utenfor egen husholdning, består i stor grad av hjelp til ulike praktiske gjøremål. Blant de hjemmeboende eldre som ifølge Levekårsundersøkelsen 1987 (se tekst-ramme) mottok uformell hjelp fra personer utenfor husholdningen, var det bare et fåtall som fikk hjelp til personlig stell (Lingsom 1991). De fleste mottok hjelp til husarbeid og andre praktiske gjøremål (se figur 3).

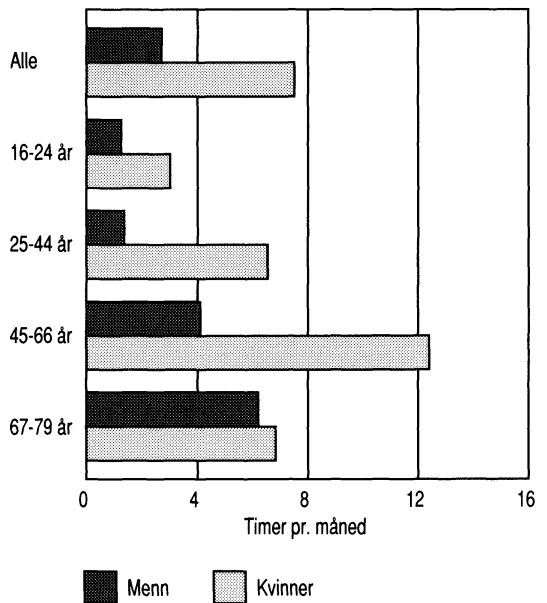
Kvinner gir mest uformell omsorg

Uformelt omsorgsarbeid har tradisjonelt vært kvinnenes ansvar. Slik er det fortsatt. I 1990 stod kvinnene for nesten tre firedeler av den uformelle omsorgen som voksne i alderen 16-79 år gir til syke og gamle. I gjennomsnitt brukte kvinner om lag 7 1/2 timer pr. måned til slikt arbeid, mens menns omsorgsinnsats var begrenset til knapt tre timer pr. måned. Forskjellen skyldes både at

flere kvinner enn menn gir uformell omsorg, og at de kvinnene som gir omsorg, bruker mer tid til omsorgsarbeidet enn mennene. I 1990 gav 23 prosent av alle voksne kvinner uformell omsorg til personer i eller utenfor egen husholdning. Blant menn var andelen 16 prosent (tidsnyttingsundersøkelsen).

Figur 2

Uformell omsorg gitt til eldre og funksjonshemmede av kvinner og menn i ulike aldersgrupper. 1990. Timer pr. måned

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1990

Det er særlig middelaldrende kvinner som gir mye omsorg. I 1990 brukte kvinner i alderen 45-66 år i gjennomsnitt 12 1/2 timer pr. måned til uformelt omsorgsarbeid, og 30 prosent gav omsorg enten til personer i eller utenfor husholdningen. Blant menn i tilsvarende alder var gjennomsnittlig innsats vel fire timer pr. måned, og 19 prosent gav omsorg (figur 2).

Blant pensjonistene var forskjellene mellom kvinner og menn mindre. Kvinner i alderen 67-79 år brukte bare i gjennomsnitt sju timer pr. måned til uformell omsorg, eldre menn brukte 6 1/2 timer. Mens det blant kvinner var 45-66-åringene som brukte mest tid til uformell omsorg, var det de eldste som i gjennomsnitt stod for den største omsorgsinnsatsen blant mennene.

Familien sørger for sine

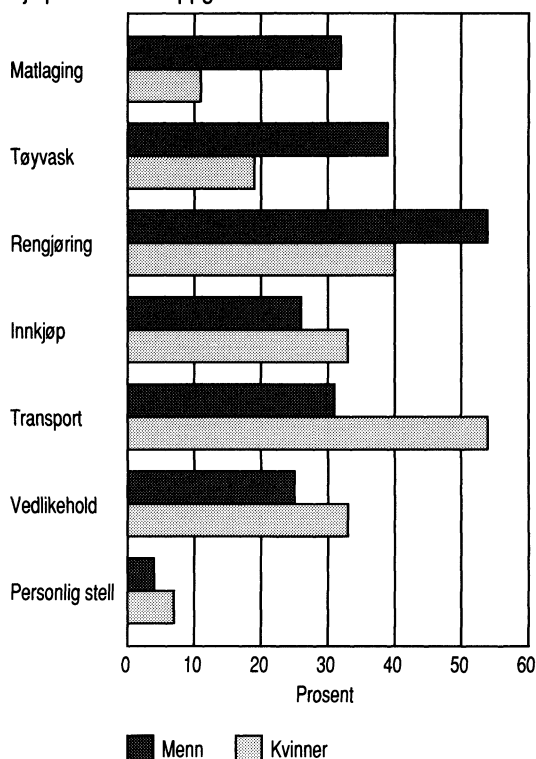
Mesteparten av den uformelle omsorgen gis til familiemedlemmer eller nære slektninger. Innen husholdningen gir unge og middelaldrende kvinner hjelp og pleie til funksjonshemmede barn, eller til foreldre som ikke lenger er i stand til å klare seg selv. Eldre gir pleie og omsorg til sine ektefeller. Omsorg som gis til personer utenfor husholdningen, går også i all hovedsak til nære slektninger, først og fremst til egne foreldre. Det er i hovedsak kvinnene som tar seg av sine gamle foreldre, også når foreldrene bor for seg selv. I 1990 brukte kvinner nesten 2 1/2 gang så mye tid som menn til omsorg for foreldre utenfor egen husholdning. 12 prosent av kvinnene og 7 prosent av mennene i aldersgruppen 45-66 år gav omsorg til egne foreldre som bodde for seg selv (Tidsnyttingsundersøkelsen 1990).

Kvinner og menn gir hjelp til ulike gjøremål. Døtre bistår ofte sine foreldre med rengjøring, innkjøp og transport, men sjelden med vedlikehold. Sønner yter derimot ofte hjelp til vedlikehold, innkjøp og transport, men sjelden til rengjøring (tabell 2).

Det er ikke bare slik at kvinner og menn gir ulike typer omsorg, de mottar også hjelp til ulike oppgaver. Eldre aleneboende menn får for eksempel oftere enn eldre aleneboende kvinner hjelp til huslige oppgaver som matlaging, klesvask og rengjøring. Kvinner

Figur 3

Andel aleneboende eldre menn og kvinner som mottok hjelp med ulike oppgaver. 1987. Prosent

Kilder: Lingsom 1991, Levekårsundersøkelsen 1987

får noe oftere enn menn hjelp til vedlikehold av hus og hage og til transport.

Det er spesielt verdt å merke seg at eldre ikke bare mottar, men også gir mye omsorg. 18 prosent av kvinnene og 12 prosent av mennene i alderen 67-74 år gav omsorg til personer utenfor husholdningen i 1990 (tabell 5). Det er like vanlig at eldre gir omsorg til personer de ikke er i slekt med, som til slektninger utenfor husholdningen. I tillegg gir eldre kvinner og menn mye omsorg til egen ektefelle.

Tabell 1

Andel hjemmeboende eldre som mottok ulike typer omsorg¹. Tall for menn og kvinner i ulike aldersgrupper. 1985. Prosent

	Enpersonhusholdninger		Flerpersonhusholdninger		
	Offentlig omsorg	Omsorg fra personer utenfor husholdningen	Offentlig omsorg	Omsorg fra personer utenfor husholdningen	Omsorg fra personer i husholdningen
Alle	20	10	11	4	14
Menn	20	6	6	2	11
67-79 år	17	4	3	1	9
80 år og over	30	13	24	5	19
Kvinner	19	12	16	7	18
67-79 år	14	8	11	6	15
80 år og over	34	21	37	15	31

¹ En og samme person kan motta flere typer omsorg. Se figur 4

Kilder: Brevik 1990. Helseundersøkelsen 1985

Lite uformell omsorg til eldre som bor alene

Helseundersøkelsen 1985 tyder på at det først og fremst er eldre i flerpersonhusholdninger som nyter godt av uformell omsorg i snever forstand, dvs. den delen av den uformelle omsorgen som gis til de mest hjelpetrengende. I 1985 mottok 14 prosent av eldre som bodde sammen med noen, uformell omsorg fra andre i husholdningen, mens fire prosent mottok omsorg fra personer utenfor husholdningen.

De som bor alene, er i langt større grad henvist til offentlige ordninger for å få dekket sitt hjelpebehov (figur 4). Bare én av ti aleneboende eldre mottok uformell hjelp i 1985.

Andelen eldre som mottok uformell hjelp, var naturlig nok større blant eldre over 79 år enn blant eldre i alderen 67-79 år. Hjelpebehovet øker gjerne med alderen. Men tabell 1 tyder også på at relativt flere kvinner enn

menn mottar uformell omsorg - både fra andre i husholdningen og fra personer utenfor husholdningen. Denne forskjellen mellom kvinner og menn gjelder både for de eldste og for de "yngre eldre". Den gjelder for eldre som bor alene og for eldre som bor sammen med andre.

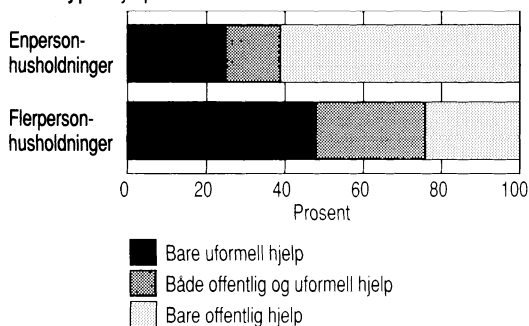
Når det er relativt flere kvinner enn menn som svarer at de mottar uformell omsorg, har dette blant annet sammenheng med at eldre kvinner har dårligere helse og dermed større hjelpebehov enn eldre menn (Lingsom 1989, Levekårsundersøkelsen 1991). Det kan også være at eldre kvinner har et nærmere forhold til sine barn og dermed bedre tilgang til uformell hjelp fra dem enn eldre menn har. Men vi kan heller ikke se bort fra at kvinner i mindre grad enn menn opplever den uformelle hjelpen som en selvfølge og dermed er mindre tilbøyelig til å underrapportere (Lingsom 1991).

Uformell og offentlig omsorg utfyller hverandre

Offentlige omsorgstjenester og leid privat hjelp kan både være et alternativ og et supplement til uformell omsorg. Eldre i flerpersonshusholdninger er minst avhengig av offentlig hjelp, men får ofte slik hjelp i kombinasjon med uformell hjelp.

Figur 4

Eldre hjelpemottakere i en- og flerpersonshusholdninger etter type hjelp. 1985. Prosent

Kilder: Brevik 1990, Helseundersøkelsen 1985

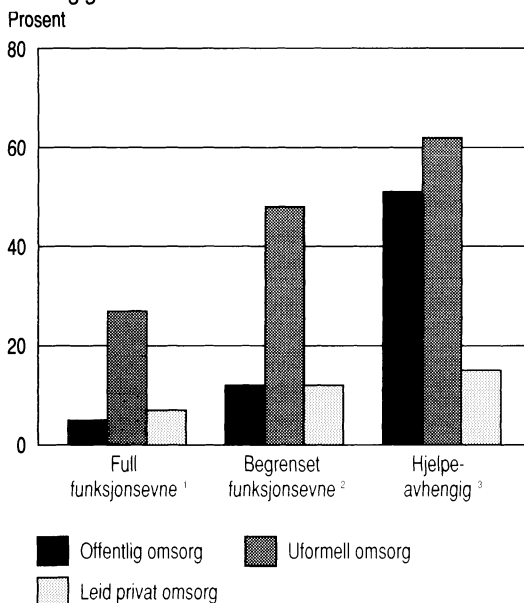
Dersom vi ser bort fra omsorg som gis til personer i egen husholdning, er den offentlige hjelpen i større grad enn den uformelle hjelpen og den private leide hjelpen sikket inn mot de som er mest hjelpetrgende. Bare en av tjue hjemmeboende eldre med funksjonsevnen i behold mottok offentlig hjelp til praktiske gjøremål i 1987, mens over halvparten av de hjelpeavhengige eldre fikk bistand fra det offentlige. Samtidig mottok omtrent en firedel av de med full funksjonsevne og vel 60 prosent av de hjelpeavhengige eldre uformell hjelp til praktiske gjøremål fra personer utenfor husholdningen i 1987.

Det ser ut til å være en viss arbeidsdeling mellom offentlige og private hjelpekilder. Levekårsundersøkelsen 1987 tyder på at det offentlige er en viktig kilde til hjelp når det

gjelder rengjøring, men ikke når det gjelder innkjøp, transport og vedlikehold. Da betyr uformell hjelp fra naboer, venner og slektninger langt mer enn offentlig hjelp. 44 prosent av de hjemmeboende eldre som i 1987 fikk hjelp fra personer utenfor husholdningen til rengjøring, hadde offentlig hjelp som viktigste hjelpekilde. Privat, leid hjelp spilte en viss rolle når det gjaldt vedlikehold og rengjøring.

Figur 5

Andel hjemmeboende eldre som mottok offentlig, uformell eller leid privat hjelp til praktiske gjøremål fra personer utenfor egen husholdning. Tall for eldre med full funksjonsevne, begrenset funksjonsevne og hjelpeavhengige. 1987. Prosent

¹ Klarer uten hjelp og uten besvær innkjøp, rengjøring, besøk, å gå i trapper og av- og påkledning

² Klarer de samme fem gjøremålene uten hjelp, men med besvær

³ Må ha hjelp med ett eller flere av de fem gjøremålene

Kilder: Lingsom 1991, Levekårsundersøkelsen 1987

Tabell 2

Hjemmeboende eldre som mottok hjelp utenfor husholdningen til fire utvalgte gjøremål etter viktigste omsorgsgruppe. Prosent

	Innkjøp	Rengjøring	Transport	Vedlikehold
I alt	100	100	100	100
Sønn	21	3	31	26
Datter	29	21	19	9
Annen slektning	17	13	20	20
Nabo, venn	11	6	10	14
Hjemmehjelp, annen offentlig hjelp	18	44	9	8
Leid hjelp	2	13	4	20
Frivillige organisasjoner	0	0	2	1
Annet	2	0	5	2

Kilder: Lingsom 1991. Levekårsundersøkelsen 1987

1980-tallet: Større omsorgsbehov, mindre potensiale for uformell omsorg?

Omfanget av omsorgsbehovet er blant annet avhengig av hvor mange eldre det er, hvor gamle de eldre er og hvor mange, spesielt av de eldste, som bor alene. I løpet av 1980-årene er det blitt flere eldre. Særlig har antallet personer 80 år og over økt sterkt (se kapittel 10.1). Men samtidig har de noe yngre eldre fått bedre helse, og dette har, isolert sett, bidratt til å redusere behovet for omsorg. I 1980 var 28 prosent av alle hjemmeboende menn i alderen 67-79 år hjelpetrequende. I 1991 gjaldt dette bare 13 prosent. Blant hjemmeboende kvinner i samme aldersgruppe var det imidlertid ingen tilsvarende reduksjon i andelen hjelpetrequende i denne perioden (Barstad 1992).

En stadig større andel av de eldre bor alene. Særlig har andelen aleneboende eldre kvinner økt. Dermed øker også antallet eldre som er avhengig av omsorg fra personer utenfor husholdningen.

I løpet av de 10-15 siste årene er det blitt større interesse for uformell omsorg som et

alternativ og et supplement til offentlige omsorgstjenester (Lorentzen 1984, Wærness 1990, NOU 1992:1). Mange har vært redd for at det økte antallet eldre ville føre til økt behov for omsorgstjenester, samtidig som strammere offentlig økonomi gav dårligere muligheter for å imøtekomme dette behovet. Det er imidlertid vanskelig å si om utbyggingen av den offentlige eldreomsorgen har holdt tritt med det økte omsorgsbehovet (se kapittel 10.1).

Samtidig ser det ut til at flere eldre etter hvert foretrekker offentlig framfor uformell hjelp. Offentlige ytelser betraktes i større grad enn før som en rettighet, mens omfattende uformell hjelp ofte betraktes som en belastning både for giver og mottaker (Lingsom 1989). Wærness (1990) har framhevet det paradoksale i at samtidig som offentlig politikk dreies fra å definere eldreomsorg som et offentlig anliggende til å se det som et delt ansvar for offentlige instanser og uformelle nettverk, har eldre selv endret sine preferanser, og ønsker i større grad enn tidligere offentlig omsorg.

Tabell 3

Personer 67 år og over etter husholdningstype. 1980 og 1990. Prosent

		1980				1990			
		I alt	Alene-boende	Ektepar ¹	Andre fler-person-husholdninger	I alt	Alene-boende	Ektepar ¹	Andre fler-person-husholdninger
Menn	67-74 år	100	16	59	24	100	18	63	19
	75-79 "	100	22	57	21	100	23	62	14
	80 år og over	100	31	43	26	100	34	50	16
	67-79 år	100	18	59	23	100	30	63	18
	67 år og over	100	20	56	24	100	22	60	17
Kvinner	67-74 år	100	39	40	20	100	39	46	15
	75-79 "	100	53	26	21	100	55	31	14
	80 år og over	100	59	13	28	100	68	15	17
	67-79 år	100	44	36	20	100	44	41	15
	67 år og over	100	47	31	22	100	50	34	16
Alle	67-74 år	100	29	49	22	100	30	53	17
	75-79 "	100	41	39	21	100	42	44	14
	80 år og over	100	48	24	27	100	55	28	17
	67-79 år	100	32	46	22	100	33	51	16
	67 år og over	100	36	41	23	100	39	45	16

¹ Gifte (ikke samboere) uten barn eller andre personer i husholdningen

Kilder: Folke- og boligtellingsene 1980 og 1990

I diskusjonen om den uformelle omsorgens rolle har man også vært bekymret for at kvinners mulighet for å påta seg omsorgsforpliktelser ville bli redusert etter hvert som kvinner deltar stadig mer aktivt i yrkeslivet. Tidsnyttingsundersøkelsene viser imidlertid at til tross for økt yrkesaktivitet har kvinner i alle aldersgrupper minst like mye fritid i dag som ved inngangen til 1980-årene. Yrkeslivet kan nok begrense mulighe-

ten for omfattende pleiearbeid overfor personer som trenger hjelp og tilsyn det meste av døgnet, men muligheten for å gi praktisk hjelp og støtte og å bistå med omsorgsoppgaver som ikke behøver å utføres så ofte, er kanskje ikke redusert. Dessuten representerer de eldre selv en stadig viktigere omsorgsressurs ved at de har fått mer fritid (Haraldsen og Kitterød 1992) og bedre helse.

Omfanget av den uformelle omsorgen nokså stabilt

Den uformelle omsorgsinnsatsen er fortsatt betydelig, men tidsnyttingsundersøkelsene tyder på at hver av oss i gjennomsnitt yter noe mindre uformell omsorg i dag enn ved inngangen til 1980-årene. Det er omsorgen for personer i egen husholdning som er blitt redusert. Vi gir ikke mindre omsorg til personer utenfor egen husholdning. Tvert imot: Vi gir litt mer. Samtidig er det blitt flere omsorgsgivere å dele omsorgsarbeidet på. Antall personer i de aldersgruppene som gir mest omsorg har økt (se kapittel 10.1). Det totale omfanget av den uformelle omsorgen trenger dermed ikke å ha blitt mindre, selv om hver person i disse aldersgruppene i gjennomsnitt gir mindre omsorg enn før.

Tabell 4

Tid brukt til uformell omsorg for personer i og utenfor egen husholdning og til uformell omsorg i alt. Tall for kvinner og menn 16-74 år. 1980 og 1990. Timer og minutter pr. måned

	I alt	I husholdningen	Utenfor husholdningen
Kvinner og menn			
1980	5.55	4.08	1.47
1990	5.07	3.01	2.07
Kvinner			
1980	7.52	5.38	2.13
1990	7.35	4.37	2.58
Menn			
1980	3.49	2.29	1.20
1990	2.40	1.25	1.16

Kilder: Tidsnyttingsundersøkelsene 1980 og 1990

Både menn og kvinner har redusert sin omsorgsinnsats i egen husholdning. Men for kvinnenes vedkommende ble dette delvis oppveid ved at de økte omsorgsinnsatsen

for personer utenfor husholdningen. Både yngre, middelaldrende og eldre kvinner gav mer uformell omsorg til personer utenfor egen husholdning i 1990 enn i 1980. Kvinner i alderen 45-66 år økte hjelpen til personer utenfor husholdningen mest. De brukte i gjennomsnitt to timer mer pr. måned til slikt omsorgsarbeid i 1990 enn i 1980. Økningen skyldes at det var flere som gav denne typen omsorg i 1990 enn i 1980, ikke at hver omsorgsyter gjorde en mer omfattende innsats. I 1980 gav 16 prosent av middelaldrende kvinner omsorg til personer utenfor egen husholdning, i 1990 var andelen 27 prosent. De middelaldrende kvinnene var også den eneste gruppen som gav noe mer omsorg til personer i egen husholdning i 1990 (7 1/2 timer) enn i 1980 (6 3/4 timer), til tross for at andelen som gav slik omsorg ikke økte.

Endringene i den uformelle omsorgen i løpet av 1980-årene har sammenheng med endringene i husholdningsstrukturen. Det er blitt flere eldre som bor alene, ikke fordi andelen ektepar har blitt mindre, men fordi det er færre eldre som bor i andre typer flerpersonhusholdninger i dag enn på begynnelsen av 1980-årene (se tabell 3). Dette forklarer langt på vei hvorfor den uformelle omsorgen for personer utenfor egen husholdning er blitt noe viktigere, mens omsorgen for andre i egen husholdning er blitt mindre viktig i løpet av 1980-tallet. Men fortsatt er det omsorgen som gis av andre i de eldres og hjelpetregendes egen husholdning som utgjør hovedtyngden av den uformelle omsorgen.

Jevnere fordeling av omsorgsarbeidet

Fremdeles finnes en betydelig vilje til å bistå hjelpetregende på uformell basis med stell, tilsyn og praktisk hjelp av ulike slag. Kvinners økte yrkesarbeid ser ikke ut til å ha redusert deres omsorgsinnsats utenfor egen husholdning. Kvinner i yrkesaktiv alder yter

fortsatt en betydelig omsorgsinnsats, først og fremst for egne foreldre, men også for slektninger ellers, ofte som et supplement til offentlige hjemmetjenester. Selv om omsorgen for personer i egen husholdning fremdeles utgjør hovedtyngden av den uformelle omsorgen, har det funnet sted en dreining i

retning av relativt mer omsorg utenfor egen husholdning. Det er blitt flere omsorgsytere, samtidig som omsorgsinnsatsen pr. omsorgsgiver er blitt redusert. Dermed har vi fått en noe jevnere fordeling av det uformelle omsorgsarbeidet enn tidligere.